

บทสรุป

ก่อนปี พ.ศ. 2396 ภูเก็ตเป็นเพียงเมืองเล็ก ๆ ที่ตั้งอยู่ภายในเกาะกลาง และอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองกลาง ซึ่งตั้งอยู่บนเหนือของเกาะ นอกจากนี้สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปเป็นแบบพอเพียงชีพ (self-sufficient) กล่าวคือ ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพร่อนหาแร่ดีบุกอย่างเดียว โดยใช้เครื่องมือที่ง่าย ไม่มีประสิทธิภาพ ปริมาณแร่ที่ได้จึงมีน้อย การขุดร่อนหาแร่เพียงแลกเปลี่ยนอาหารเพื่อพอเพียงชีพเท่านั้น ดังนั้นการค้าขายระหว่างเมืองและระหว่างประเทศจึงมีน้อย จนจนกระทั่งดีบุกกลายเป็นแร่ที่มีความต้องการในตลาดโลกสูง ทั้งนี้เนื่องจากประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปและอเมริกาต้องถมนำไปใช้ในอุตสาหกรรมอาหารกระป๋อง ทำให้บริเวณที่มีแร่ดีบุกเริ่มขยายตัวในกิจการเหมืองแร่ดีบุก โดยเฉพาะหัวเมืองที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษ

การขยายตัวในกิจการเหมืองแร่แถบหัวเมืองมลายูได้ผลักดันให้เจ้าเมืองภูเก็ตขณะนั้น คือ พระภูเก็ต (หัต) เห็นว่าเมืองภูเก็ตเป็นดินแดนที่มีแร่ดีบุกอยู่มาก จึงได้ลงทุนทำกิจการเหมืองแร่ อันมีผลให้เมืองภูเก็ตกลายเป็นเมืองสำคัญ ที่ส่งภาพอากาศดีบุกให้รัฐบาลเพิ่มมากขึ้น รัฐบาลกลางเห็นถึงความสำคัญของเมืองภูเก็ต ได้ยกฐานะเมืองภูเก็ตจากเมืองเล็ก ๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองของเมืองกลาง ให้มีฐานะเป็นเมืองใหญ่ เทียบเท่าเมืองกลางในปี พ.ศ. 2396 พร้อมกับเลื่อนยศเจ้าเมืองภูเก็ตจาก "พระ" เป็น "พระยา" และพระราชทานนามเจ้าเมืองภูเก็ตว่า "พระยาภูเก็ตโลหะเกษตราภักษ์"

อย่างไรก็ตาม การขยายตัวทางเศรษฐกิจของเมืองภูเก็ต ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วและเห็นเด่นชัด ภายหลังเมื่อเปลี่ยนฐานะเป็นเมืองใหญ่ในปี พ.ศ. 2396 แล้ว อาจกล่าวได้ว่ามีปัจจัย 3 ประการ ผลักดันให้เมืองภูเก็ตมีความสำคัญทางเศรษฐกิจมากกว่าเมืองอื่น ๆ คือ

ประการที่หนึ่ง ปัจจัยจากภายนอกประเทศ อันเนื่องมาจากความต้องการแร่
 ดิบมากในตลาดโลกเพิ่มมากขึ้น ผลักดันให้เมืองภูเก็ตซึ่งอยู่ใกล้เขตมลายู มีการขยายตัว
 ด้านกิจการเหมืองแร่ การขยายตัวด้านกิจการเหมืองแร่นี้ ทำให้กองทัพเรือแรงงานจาก
 ภายนอก เพราะเมืองภูเก็ตมีแรงงานอยู่น้อย แรงงานที่เข้ามาเสริมในการนี้ก็คือ แรงงาน
 คนจีนอพยพ

ประการที่สอง คือผลจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นี ทำให้เมืองภูเก็ตเป็นเมือง
 ท่าค้าขายได้เสริมยิ่งขึ้น มีเรือเข้ามาติดต่อก้าขายเพิ่ม ยิ่งภายหลังเมื่อทำสนธิสัญญาเบาริง
 แล้ว ดิบุกซึ่งมีมากในเมืองภูเก็ตกลายเป็นสินค้าที่ขายได้โดยเสรี ราษฎรที่มีความขยัน
 สามารถหาแร่ดิบุกเพื่อขายได้

ประการที่สาม เนื่องมาจากความสามารถของเจ้าเมืองภูเก็ต (ทัต) ซึ่งมีความ
 ชำนาญในการค้าขาย มากกว่าเจ้าเมืองคนอื่น ๆ ในขณะนั้น ใ้ส่งเสริมให้เกิดการขยาย
 ตัวของกิจการเหมืองแร่ ประกอบกับแรงผลักดันจากหัวเมืองมลายู ในเรื่องประสิทธิภาพ
 ในการทำเหมืองแร่ มีความก้าวหน้ากว่าเมืองภูเก็ตมาก รัฐบาลจำเป็นต้องให้ความสนใจ
 แก่ปัญหาการทำเหมืองแร่ เพื่อมิให้เกิดการเปรียบเทียบ เป็นที่โจมตีของหนังสือพิมพ์จาก
 หัวเมืองมลายู เป็นผลให้เมืองภูเก็ตได้รับการพัฒนาเปลี่ยนสภาพจากเมืองเล็ก ๆ เป็นเมือง
 ที่เติบโตขึ้น

ปัจจัยดังกล่าวนี้มีผลให้รัฐบาลเก็บภาษีอากรในเมืองภูเก็ตได้สูงกว่าหัวเมืองที่อยู่
 ใกล้เคียง และเพื่อมิให้การเก็บภาษีอากรรั่วไหล รัฐบาลจึงวางนโยบายเพื่อให้สอดคล้อง
 กับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

ในระยะแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2396 - 2425 ให้เจ้าเมืองภูเก็ตเป็นผู้ทำหน้าที่ผูกขาด
 การเก็บภาษีอากรในเมืองภูเก็ตเพื่อส่งรัฐบาลตามที่ประมูลไว้ เจ้าเมืองภูเก็ต (ทัต) ต้อง
 ขวนขวายหาทุน แรงงาน ให้ทำเหมืองแร่ดิบุกเพิ่มมากขึ้น เพื่อจะได้มีจำนวนเงินภาษี
 อากรส่งรัฐบาลตามที่ประมูลไว้ เจ้าเมืองใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น ลงทุนทำเหมืองเอง
 โดยใช้แรงงานไพร่ หรือชักชวนชาวจีนที่มีทุนจากปีนังมาทำเหมือง หรือออกทุนให้ชาวจีน

ทำเหมืองก่อน เมื่อได้กำไรแล้วจึงใช้คืน ปรากฏว่ากิจการเหมืองแร่ในช่วงที่เจ้าเมืองผูกขาดกำไรก็อกรออยู่ขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว ทำรายได้ให้รัฐบาลเพิ่มขึ้นทุกปี จนกระทั่งเจ้าเมืองถูกเก็บคือพระยาภูเก็ศ (ลำคอน) ผู้ซึ่งเป็นบุคคลที่ไม่ชำนาญในการค้าขายเหมือนบิดา ประกอบกับวิธีการทำเหมืองแร่ในเมืองภูเก็ศไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย และระบบล่าหลังกว่าในมลายูมาก รัฐบาลจึงเปลี่ยนนโยบายในการเก็บภาษีอกรในเมืองภูเก็ศใหม่ โดยรัฐบาลเป็นผู้ดูแลเอง มีข้าหลวงใหญ่ประจำหัวเมืองชายทะเลตะวันตกเป็นผู้ควบคุมการเก็บภาษีอกร ปรากฏว่าในระยะที่รัฐบาลเป็นผู้ผูกขาดการเก็บภาษีอกรเอง ได้แก้ไขระเบียบการทำเหมืองแร่ให้เป็นที่พอใจของผู้ลงทุนทำเหมืองแร่ที่บุกถ้าย

การที่รัฐบาลได้ปรับปรุงระเบียบการทำเหมืองแร่ให้ดีขึ้น และปรับปรุงการคมนาคมเพื่อให้ขนส่งแร่ได้สะดวก ได้มีส่วนทำให้ชาวตะวันตกเข้ามาลงทุนในกิจการเหมืองแร่ และนำเทคนิคการผลิตแบบใหม่มาใช้ เป็นผลให้เกิดการขยายตัวอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ยังมีผลผลักดันให้มีการขยายตัวด้านการค้าภายในเมืองภูเก็ศ การค้าระหว่างเมือง และระหว่างประเทศด้วย เพราะจำนวนราษฎรที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองเพิ่มขึ้น ตามการขยายตัวทางเศรษฐกิจนั้น จำเป็นต้องมีการเพิ่มเครื่องอุปโภคบริโภคตามไปด้วย ขณะเดียวกันการขยายตัวด้านกิจการเหมืองแร่ และการค้าขายก็ได้มีส่วนทำให้รัฐบาลต้องสนใจการเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาหารหลักของราษฎร เพื่อจะพึงอาหารภายในเมืองได้เพียงพอ

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การขยายตัวด้านกิจการเหมืองแร่ที่บุก มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการขยายตัวด้านการค้าขาย และการเกษตรกรรม นอกจากนี้การขยายตัวทางเศรษฐกิจดังกล่าวยังมีผลต่อรายได้ภาครัฐบาล และภาคเอกชนให้เพิ่มขึ้น ทั้งมีผลต่อการเปลี่ยนฐานะเมืองภูเก็ศในด้านารปกครองตลอดจนการศาลภายในเมือง และนับได้ว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจของเมืองภูเก็ศ มีผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในเมืองอีกด้วย

การเพิ่มรายได้ภาครัฐบาลและภาคเอกชนนั้น รัฐบาลมีรายได้โดยตรงจากการเป็นผู้ควบคุมภาษีอกร ส่วนภาคเอกชนมีบุคคล 3 กลุ่ม ที่มีรายได้มากจากการขยายตัว

เศรษฐกิจ คือ เจ้าเมือง¹ โดยการที่เป็นมุกดผู้ริเริ่มให้มีการลงทุนทำเหมือง ลงทุนค้าขาย รวมทั้งมีอำนาจในการปกครอง ผลประโยชน์จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระยะแรก จึงอยู่ที่กลุ่มเจ้าเมืองและขุนนางท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ อีกกลุ่มคือชาวจีน อาศัยเป็นคนมีความอดทน ทำงานอย่างเข้มแข็ง สามารถเก็บสะสมทุนเพื่อทำกิจการเหมืองหรือการค้าขายส่วนตัว จนกระทั่งกลายเป็นกลุ่มคนที่ร่ำรวยต่อมา เช่นเดียวกับกลุ่มชาวตะวันตก ซึ่งมีผลประโยชน์มากจากการนำเทคนิคการทำเหมืองแร่ที่ทันสมัยมาใช้ และมีการลงทุนสูง ผลผลิตที่ไ้จึงมีมากด้วย

ส่วนผลต่อการเปลี่ยนแปลงฐานะการปกครองตลอดจนการศาลนั้น ทำให้ต้องมีหน่วยงาน พนักงานเพิ่มขึ้น มีการปรับปรุงศาลให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจเมืองภูเก็ตจึงกลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางการปกครองควบคู่กับทางเศรษฐกิจมาโดยตลอด และประการสำคัญ การขยายตัวทางเศรษฐกิจในระยะดังกล่าว ทำให้สภาพทางสังคมในเมืองภูเก็ตเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัด เนื่องจากเป็นเมืองที่มีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นการถาวร จนมีจำนวนมากกว่าชาวพื้นเมือง ชาวจีนเหล่านี้มีขนบธรรมเนียมประเพณีต่างไปจากชาวพื้นเมืองเดิม โดยคนจีนส่วนใหญ่ได้อาศัยปะปนอยู่กับชาวพื้นเมืองที่ร่ำรวยในเขตเมือง มีแบบฉบับความเป็นอยู่ที่มีรสนิยมแบบสมัยใหม่ มีเครื่องอำนวยความสะดวกประเภทต่าง ๆ มีสาธารณูปโภค มีอนามัยที่ดี และมีการศึกษาที่ดีด้วย ซึ่งเป็นสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามเศรษฐกิจแบบใหม่

ผู้เขียนมีความเห็นว่าวิวัฒนาการการเติบโตทางเศรษฐกิจในเมืองภูเก็ตตลอดเวลาที่ผ่านมา จะทำให้เมืองเติบโตก็ตาม แต่ไม่ได้กระจายความเจริญของกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบใหม่ไปสู่ระบบเศรษฐกิจส่วนรวม ทำให้เกิดความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างส่วนของสังคมที่ได้รับผลของความเจริญแผนใหม่ซึ่งอยู่ทางฝั่งภูเก็ต กับส่วนที่ยังคงอยู่ในลักษณะเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมทางฝั่งกลาง

¹ เจ้าเมืองภูเก็ต คือ พระภูริทัศน์คิดถ ก ภูเก็ต

นอกจากนี้การเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองภูเก็ตเป็นไปโดยแรงผลักดันจากภายนอกประเทศเป็นส่วนใหญ่ รัฐบาลไม่ได้มีนโยบายที่วางแผนการพัฒนาไว้ก่อน เมืองภูเก็ตจึงกลายเป็นเมืองที่ผลิตแร่ดีบุกเพื่อการส่งออกเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีลักษณะเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการผลิตแร่ดีบุกเลย¹

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองภูเก็ต ผู้เขียนมีความเห็นว่าประวัติศาสตร์เมืองภูเก็ตมีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ต่างจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองอื่น ๆ ซึ่งผู้เขียนศึกษาเปรียบเทียบประวัติศาสตร์เมืองศรีนคร² พอสรุปได้ว่า

1. การตั้งเป็นบ้านเป็นเมืองของเมืองภูเก็ตมาจากความสำคัญทางเศรษฐกิจคือเริ่มจากเป็นเมืองที่มีดีบุกมาก จึงได้รับการพัฒนาด้วยการทำเหมืองแร่ มีผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นเมืองที่ใหญ่ขึ้น ลักษณะนี้ต่างจากเมืองศรีนครซึ่งตั้งเป็นบ้านเป็นเมืองขึ้นมาเนื่องจากความสำคัญทางการปกครอง เพราะมีที่ตั้งเหมาะสมในการเป็นศูนย์กลางการปกครองของหัวเมืองชายทะเลตะวันตก จึงได้รับการยกฐานะเป็นเมือง มีการอพยพผู้คนเข้ามาอยู่เพิ่มขึ้นให้เป็นเมืองใหม่

2. ในเรื่องปัจจัยที่ทำให้เมืองภูเก็ตเติบโตอย่างรวดเร็ว เป็นแรงผลักดันจากภายนอกประเทศมากกว่าปัจจัยจากภายในประเทศเอง คือ ความต้องการแร่ดีบุกของโลก ทำให้กิจการเหมืองแร่ในเมืองภูเก็ตขยายตัว มีการลงทุน การใช้เทคนิควิทยาการซึ่งส่วนใหญ่มาจากภายนอกประเทศ ทำให้เมืองภูเก็ตเติบโตขึ้น ส่วนเมืองศรีนครเติบโตอย่างรวดเร็วจากแรงผลักดันภายในประเทศ คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชศรีสุริยวงศ์

¹ การที่เมืองภูเก็ตมีแร่ดีบุกเป็นทรัพยากรธรรมชาติเพียงอย่างเดียว แต่มีได้มีลักษณะเศรษฐกิจต่อเนื่องจากการผลิตดีบุกนั้น ไม่ว่าจะเป็นการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมหรือการเป็นเมืองท่าค้าขายที่ถาวร แนวโน้มทางเศรษฐกิจของเมืองภูเก็ตย่อมเปลี่ยนรูปไปเมื่อดีบุกหมดไปจากเกาะภูเก็ต ภูเก็ตจะเป็นเมืองท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะทำให้รายได้ให้กับรัฐบาลอีกเป็นจำนวนมาก เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของเมืองภูเก็ตสวยงามมากแห่งหนึ่ง

² ดูรายละเอียดฐานะความสำคัญของเมืองศรีนครในภาคผนวก จ.

(ช่วง บุนนาค) มีความประสงค์จะสร้างเมืองครั้งใหม่เป็นเมืองศูนย์กลางทางการปกครองของหัวเมืองชายทะเลตะวันตก จึงต้องยกฐานะเมืองครั้งใหญ่

3. ความสำคัญทางเศรษฐกิจของเมืองภูเก็ต ได้มีส่วนผลักดันให้เมืองภูเก็ตเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางการปกครองขึ้นตามลำดับ แต่เมืองครั้งเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางการปกครองก่อน แล้วจึงพยายามส่งเสริมให้มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้การศึกษาวิเคราะห์เศรษฐกิจเมืองภูเก็ตระหว่าง พ.ศ. 2396 - 2475 นั้น เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองภูเก็ตซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ชาติและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. สภาพเศรษฐกิจของเมืองภูเก็ตตั้งแต่ปี พ.ศ. 2396 เป็นต้นไป เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ที่สะท้อนเหตุการณ์สำคัญของชาติในเรื่องการค้าขาย จากการศึกษาประเทศไทยต้องทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษและประเทศอื่น ๆ ต่อมา มีส่วนทำให้สภาพการทำเหมืองแร่และการค้าขายขยายตัวชัดเจนขึ้น

2. สภาพเศรษฐกิจเมืองภูเก็ตระยะดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของชาติ เช่น สภาพการทำเหมืองแร่ที่ไม่ทันสมัยในเมืองภูเก็ตเมื่อเปรียบเทียบกับหัวเมืองมลายูของอังกฤษซึ่งอยู่ใกล้เคียง ผลักดันให้รัฐบาลต้องจัดตั้งกรมโลหกิจราชวิทยาในปี พ.ศ. 2434 และมีประกาศพระราชบัญญัติเหมืองแร่ในปี พ.ศ. 2444 นอกจากนี้ยังสะท้อนปัญหาความยุ่งยากทางการปกครองอันเนื่องมาจากปัญหาอันยี่ ัญหาอัครา กำลังคน หน่วยงานปกครองมีจำนวนน้อยไม่ทันกับภาวะเศรษฐกิจ รวมทั้งปัญหาการศาลในเมืองภูเก็ต ทำให้รัฐบาลต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายการปกครองและนโยบายเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับภาวะสิ่งแวดล้อมเฉพาะถิ่น

3. ภายหลังจากตั้งถิ่นฐานเป็นเมืองภูเก็ตแล้ว ได้มีวิวัฒนาการเติบโตของเมืองจนเกิดประวัติศาสตร์ของเมืองดังกล่าวแล้ว ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองจะมีบางส่วนที่เหมือนกับประวัติศาสตร์ของชาติใน ส่วนกลาง เช่น มีสภาพสังคมชาวจีนในเมืองภูเก็ตสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 เหมือนกับสังคมชาวจีนที่อยู่ในกรุงเทพฯ ในสมัยเดียวกัน ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึงเมืองภูเก็ตเมื่อคราวเสด็จประพาส

เมืองภูเก็ทว่า เมืองภูเก็ทเป็นเมืองใหญ่โต และเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองภูเก็ท ก็ได้ทรงกล่าวถึงเมืองภูเก็ทว่า "ขั้บรถไปตามถนนตลาดรู้สึกเหมือนไปตามถนนทรงวาดในกรุงเทพฯ ซึ่งผมยอมรับว่าคล้ายจริง พันคนลากออกมาแล้วบ้านคี่ ๆ เรียงคี่คี่ ๆ กันอยู่ นึก ๆ ภู คล้าย ๆ ทางสระประทุมหรือถนนสุริยวงศ์. . ." ¹

จากข้อความดังกล่าวแสดงว่าวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบางเมือง แม้จะมีประวัติศาสตร์ชากว่าประวัติศาสตร์ของชาติมาก แต่ก็ยังอาจจะมีประวัติศาสตร์บางระยะที่มีลักษณะบางอย่าง เหมือนกับประวัติศาสตร์ของชาติได้

ประการสุดท้ายทั้งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและของชาติต่างก็สะท้อนถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของโลกได้ โดยกรณีเมืองภูเก็ทเป็นแหล่งที่มีคี่บุกมาก ประวัติศาสตร์เมืองภูเก็ทได้สะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการส่ง คี่บุกไปขายยังต่าง ประเทศ ในขณะคี่ตลาดโลกคี่องการ เพราะราษฎรคี่บุกหาแรคี่บุกมากขึ้น รวมทั้งมีผู้อพยพเข้ามาทำเหมืองแรคี่เพิ่มขึ้นด้วย เมืองภูเก็ทจึงกลายเป็นแหล่งคี่บุกที่สำคัญเมืองหนึ่งของประเทศที่สามารถผลิตคี่บุกออกจำหน่ายในตลาดโลก² อย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. 128, หน้า 78.

²ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกโครงการจាក់คี่บุกในปี พ.ศ. 2474

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทยก. เอกสารชั้นต้น1. เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 4 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม
จ.ศ. 1214 - 1215 เล่ม
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1230 - 1231
เล่ม 1.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1231 - 1232
เล่ม 2.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1232 - 1233
เล่ม 4.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1233 - 1234
เล่ม 6.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1236 เล่ม 11.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1236 - 1237
เล่ม 12.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1237 เล่ม 13.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1237 - 1242
เล่ม 15.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1238 - 1239
เล่ม 16.

จดหมายเทศน์แห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม

จ.ศ. 1239 - 1240 เล่ม 17.

- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1240 เล่ม 18.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1241 เล่ม 22.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1241 - 1242
เล่ม 24.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1242 - 1243
เล่ม 25.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1242 - 1243
เล่ม 29.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1243 เล่ม 31
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1243 - 1244
เล่ม 32.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1244 เล่ม 34
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1245 เล่ม 38.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1245 - 1246
เล่ม 40.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1245 - 1247
เล่ม 42.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1247 - 1248
เล่ม 50
- เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบัญชสมุคพิเศษ จ.ศ. 1240 - 1241 เล่ม 4.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบัญชสมุคพิเศษ จ.ศ. 1241 - 1242 เล่ม 20.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบัญชสมุคพิเศษ จ.ศ. 1242 - 1243 เล่ม 21.
- เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.6.1/1 เรื่องพระราชบัญญัติบ่อแร่ (15 มีนาคม
ร.ศ. 113 - 17 มีนาคม ร.ศ. 117)

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/4 งบประมาณเงินใช้จ่าย
ราชการในมณฑลภูเก็ต

- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/5 ขออนุญาตเรือกรมตำรวจภูธรให้พลกระแวง
มณฑลภูเก็ต (22 พฤศจิกายน ร.ศ.112 - 24 ตุลาคม ร.ศ.125)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/10 เรื่องรายงานราชการมณฑลภูเก็ต
(16 พฤศจิกายน ร.ศ.125 - 11 สิงหาคม ร.ศ.129)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/11 พระยาพิชัยโกษาเป็นข้าหลวงรักษากรุงเทพ
ชายทะเลตะวันตกขึ้นกับกลาโหม (17 ตุลาคม ร.ศ.110 - 15 กรกฎาคม
ร.ศ.111)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/13 เลหลังสิ่งของนายล่าควน พระยาภูเก็ต
(4 พฤษภาคม ร.ศ.112 - 9 พฤษภาคม ร.ศ.112)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/14 ราชการทางมณฑลภูเก็ต (19 เมษายน ร.ศ.113-
24 มิถุนายน ร.ศ.118)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/15 พระยาพิชัยโกษาขอพระราชทานเงิน 6,000
เหรียญ (14 ตุลาคม ร.ศ.113 - 17 ตุลาคม ร.ศ.113)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/17 ให้พระยาพิชัยโกษาเข้ามากรุงเพทฯ และให้
หลวงนริศรวัฑฒนแทนต่อไป (17 มีนาคม ร.ศ.113 - 18 มีนาคม ร.ศ.113)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/19 พระยาพิชัยโกษาขออนุญาตจ่ายเงินค่าซ่อมแซม
ถนนและสะพานมณฑลภูเก็ต (25 พฤศจิกายน ร.ศ.118)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/22 จัดการคลังมณฑลภูเก็ต (7 มีนาคม ร.ศ.115 -
13 มีนาคม ร.ศ.115)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/23 กับต้นเวเบอกลาวโหมพระยาพิชัยโกษา
(9 กันยายน ร.ศ.116 - 29 ตุลาคม ร.ศ.117)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.13.1/1 เรื่องผูกปิ่น (25 เมษายน - 9 ตุลาคม
ร.ศ.110)

- จกหมายเหตุแห่งชาติ, กง. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.6.1/10 หลวงจีนบำรุงประเทศ
 ขอยืมเงินหลวงไปทำทุนบ่อแร่ (11 ธันวาคม ร.ศ.114)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.6.1/32 เบ็ดเสร็จกรมราชโลหกิจ (13 มีนาคม
 ร.ศ.119 - 17 สิงหาคม ร.ศ.128)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.6.1/36 ภาษีแร่ต่าง ๆ ที่นำไปค้าขายต่างประเทศ
 และค่าธรรมเนียม (27 เมษายน ร.ศ.123 - 14 มกราคม ร.ศ.128)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.6.3/1 เรื่องชาวต่างประเทศขอตรวจแร่
 (26 มิถุนายน - 23 ธันวาคม ร.ศ.108)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.6.4 กรมราชโลหกิจขออนุญาตทำเหมืองแร่
 (ร.ศ.108 - 127)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.6.5/75 มิสเตอร์มิลลิง เฮาส์ขอมิกรรสิทธิ์อุดงแร่คิง
 (7 มิถุนายน ร.ศ.127)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.6.5/95 มิสเตอร์บัวร์ชาวอเมริกันขอทำเหมืองแร่คิง
 ในศาลาจังหวัดรัฐบาลมณฑลอุดร (11 มิถุนายน - 7 ตุลาคม ร.ศ.128)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.10/5 เรื่องตั้งข้าหลวงเกษครสำหรับตรวจราชการ
 เพาะปลูก (11 - 30 ตุลาคม ร.ศ.108)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.10.2/5 รายงานกะประมาณการปลูกต้นยางรับเบอ
- เอกสารรัชกาลที่ 6 กษ.6/4 ออกใบอนุญาตทำเหมืองแร่ชั่วคราว
 (7 ธันวาคม ร.ศ.129)
- เอกสารรัชกาลที่ 6 กษ.6/7 ความเห็นนายขอเตียวหลิม เรื่อง หลอมคิง
 (20 เมษายน - 17 กรกฎาคม 2461)
- เอกสารรัชกาลที่ 6 กษ.6.4 กรมราชโลหกิจ ชาวจีนขอตรวจทำบ่อแร่
 (พ.ศ. 2454 - 2468)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 กษ.4/2 วางระเบียบบิคเบิคนและทำเหมืองแร่ใน
 พระราชอาณาจักร (6 ธันวาคม 2471 - 9 มกราคม 2472)

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 7 กษ.4/1 ขุนอนุภาณุภูเก็ถการขอ
ทำแร่ในเมืองภูเก็ต

- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.1.3/14 พระราชบัญญัติทำเหมืองแร่ (25 ตุลาคม
ร.ศ.119 - 19 กันยายน ร.ศ.120)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.1.3/25 พระราชบัญญัติผูกบี่จีน (12 กุมภาพันธ์ -
31 มีนาคม ร.ศ.121)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.1/1 เรื่องการแบ่งหัวเมืองออกสำหรับจัดการ
ปกครองให้เป็นที่เรียบร้อย (12 มีนาคม - 13 มีนาคม ร.ศ.119)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.11/10 เรื่องรายงานประชุมข้าหลวงเทศาภิบาล
(27 กรกฎาคม ร.ศ.120 - 20 พฤษภาคม ร.ศ.123)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.11/11 เรื่องรายงานประชุมเทศาภิบาล ร.ศ.124
(15 กันยายน ร.ศ.124 - 15 กันยายน ร.ศ.129)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.12ก/18 เรื่องใบขอกหัวเมืองทะเลตะวันตก
ตะกั่วป่า พังงา ภูเก็ต (ธันวาคม ร.ศ.104 - มิถุนายน 107)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.14/50 พระยาศรีสุทเทพกับมิสเตอร์เวสเคนการ์ด
ไปตรวจราชการมณฑลภูเก็ต (6 - 7 กันยายน ร.ศ.125)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.14/59 รายงานตรวจราชการของพระยาศรีสุทเทพ
และนายเวสเคนการ์ด ร.ศ.125
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.14/74 เรื่องเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเสด็จ
ราชการหัวเมืองปักษ์ (7 ธันวาคม ร.ศ.115)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.47/18 ราชการต่าง ๆ ฝ่ายหัวเมืองปักษ์ใต้
(16 ธันวาคม - 28 มีนาคม ร.ศ.111)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/1 ภาษีอากรต่าง ๆ มณฑลภูเก็ต (1 เมษายน
ร.ศ.108 - 22 มกราคม ร.ศ.110)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/2 การขายค้ำบูกเมืองภูเก็ต การผูกบี่จีน
เมืองภูเก็ต (27 มกราคม ร.ศ.110 - 1 มีนาคม ร.ศ.110)

- จดหมายเทศน์แห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 ยช. 1/28 จัดการโยธาหัวเมือง
(17 มีนาคม ร.ศ. 119 - 13 มิถุนายน ร.ศ. 126)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ยช. 1/39 เรื่องพระยาสุโขทัยไปราชการเมืองไทรบุรี
เมืองญักเก็ต และเรื่องจัดการโยธาหัวเมืองญักเก็ต (13 มิถุนายน - 9 สิงหาคม
ร.ศ. 126)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 2. 12/27 พ้อคำในเมืองปิ่นร้อง เรื่องลูกหนีแลการค้า
ขายในเมืองญักเก็ต (26 กรกฎาคม - 16 พฤศจิกายน ร.ศ. 124)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 2. 12/33 รายงานสินค้าประเทศสยามแลนานาประเทศ
(17 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 127 - 14 กันยายน ร.ศ. 129)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 18. 4 เล่ม 1 อังกฤษเปิดศาลที่ญักเก็ต
(6 กรกฎาคม - 5 สิงหาคม ร.ศ. 113)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 1/4 เรื่องมิสเตอร์สกินเนอร์ กงสุลอังกฤษเมืองปิ่น
มาที่เมืองญักเก็ต (7 กรกฎาคม ร.ศ. 109 - 14 มิถุนายน ร.ศ. 109)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 1/23 บริษัทสเตรตเทรตลิ่ง เมืองสิงคโปร์ ขออนุญาต
ค้าขายในเมืองญักเก็ต (2 มิถุนายน ร.ศ. 121 - 9 กันยายน ร.ศ. 123)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 1/27 พ้อคำในเมืองปิ่นร้อง เรื่องลูกหนีแลการค้าขาย
ในเมืองญักเก็ต (26 กรกฎาคม - 16 พฤศจิกายน ร.ศ. 124)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 1/52 เรื่องเมืองญักเก็ตได้จ้างเรือกลไฟของชาวต่าง
ประเทศ (22 ตุลาคม - 10 พฤศจิกายน ร.ศ. 117)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 1/15 จกคนในบังคับอังกฤษที่เมืองญักเก็ต
(20 - 23 เมษายน ร.ศ. 115)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 1/48 ความเงินคั้นมาบูน โจทก์ พระยาญักเก็ต จำเลย
(6 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 102)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 ม. 1. 77 เล่ม 1 เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทูลเกล้าฯ
ถวายบันทึกการสนทนากับพ้อคำมณฑลญักเก็ต (14 - 19 สิงหาคม พ.ศ. 2473)

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 14.4๗/6 เรื่องภาษีอากรต่าง ๆ
 ทางเมืองชายทะเลตะวันตก (7 มกราคม ร.ศ. 111 - 10 พฤศจิกายน ร.ศ. 112)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 14.4๗/8 บัญชีแผนภาษีอากรต่าง ๆ ของมณฑลตะวันตก
 ในนี้ จำนวนศก (21 เมษายน - 6 กรกฎาคม ร.ศ. 115)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 14.4๗/9 งดยกคอกมีอากรราชธิปไตย หัวเมืองฝ่าย
 ตะเลตะวันตก (28 พฤศจิกายน ร.ศ. 115)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 26/1 เรื่องข้าหลวงเมืองภูเก็ตขอรับพระราชทานเบี้ย
 ทองแดงไปจำหน่ายให้ราษฎรใช้ 200 ชั่ง
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 26/5 เรื่องอังกฤษขอแลกเปลี่ยนเงินเหรียญอังกฤษ
 กับเงินสยาม (15 พฤษภาคม - 8 ธันวาคม ร.ศ. 114)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 1/26 จ่ายเงินรับจำนำคอกของพ่อค้าเมืองภูเก็ต
 แลปัตตานี (พ.ศ. 2457)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 5/8 บัญชีแผนภาษีอากรต่าง ๆ ทางมณฑลตะวันตก
 ในจำนวนศก 115 (21 พฤศจิกายน - 6 กรกฎาคม ร.ศ. 115)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 15.1ก/7 เรื่องจัดการอากรเงินหัวเมืองชายฝั่งทะเล
 ตะวันตก (ร.ศ. 116 - 126)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 14.4๗/4 เรงเงินคานที่ค้างตามหัวเมืองชายทะเล
 ตะวันตก (7 ธันวาคม ร.ศ. 110 - พฤษภาคม ร.ศ. 115)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 12/7 จัดการเล่าเรียนตามมณฑลต่าง ๆ
 (กันยายน ร.ศ. 117 - กุมภาพันธ์ ร.ศ. 117)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 12/50 รายงานตรวจจัดการคณะกรรมการพระศาสนา
 แลกการศึกษาในมณฑลภูเก็ต ของนายที มหามุนายก ผู้อำนวยการเก่า ร.ศ. 119
 (ร.ศ. 118 - 119)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ขบ. 1/25 เรื่องจัดการโยธาหัวเมือง
 (17 มีนาคม ร.ศ. 119 - 13 มิถุนายน ร.ศ. 126)

- จกหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.13.1/5, เรื่องผูกปิ่น
 (4 มิถุนายน - 17 พฤศจิกายน ร.ศ.117)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4ก/1, เรื่องบัญชีเงินฝิ่น (ร.ศ.106 - 111)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4ก/2 เรื่องภาษีฝิ่นเมืองภูเก็ต (17 ธันวาคม
 ร.ศ.108)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4ก/4 จำนวนบัญชีเมืองภูเก็ต ปี 112
 (12 พฤศจิกายน ร.ศ.110 - 12 พฤษภาคม ร.ศ.112)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4ก/5 เรื่องบัญชีบเคื่อนภาษีฝิ่นเมืองภูเก็ต
 จำนวนศก 110 - 111
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4ก/6 เรื่องฎีกาเบิกเงินรายจ่ายเงินภาษีฝิ่นราชา
 สิบไทยเมืองภูเก็ต ร.ศ.113 (1 เมษายน ร.ศ.111)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4ก/8 บัญชีภาษีอากรเมืองภูเก็ตปี 112
 (24 มิถุนายน - 10 สิงหาคม ร.ศ.112)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4ก/9 เรื่องส่งวิธีคแทนเงินภาษีอากรและเรื่อง
 ต่าง ๆ ในระหว่างจำนวนเคื่อนมกราคม ร.ศ.122
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4ก/10 เรื่องส่งวิธีคแทนเงินอากรฝิ่นเมืองภูเก็ต
 (1 กันยายน - 9 ธันวาคม ร.ศ.112)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4ก/11 บัญชีบเคื่อนภาษีอากรเมืองภูเก็ตปี 112
 (16 กันยายน - 23 ตุลาคม ร.ศ.112)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4ก/13 ภาษีอากรและเรื่องต่าง ๆ เมืองภูเก็ต
 ร.ศ.112 (24 ตุลาคม - 24 พฤศจิกายน ร.ศ.112)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4ก/15 เรื่องส่งวิธีคแทนเงินภาษีอากรฝิ่นเมือง
 ภูเก็ตและอากรต่าง ๆ ทั่ว (1 มีนาคม ร.ศ.112 - 10 มิถุนายน ร.ศ.113)
- เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4ข/1 เรื่องภาษีอากรหัวเมืองชายทะเลตะวันตก
 (17 ธันวาคม ร.ศ.108 - 1 เมษายน ร.ศ.112)

จดหมายเหตุนั่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 7 สม. 2.28/29 บันทึกเรื่องสนทนา
กับกรมการพิเศษ จังหวัดภูเก็ต ของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
(14 - 17 มีนาคม พ.ศ. 2473)

วชิรญาณ, ห้องสมุด. จดหมายเหตุนั่งชาติที่ 2 จ.ศ. 1178 เลขที่ 3
— จดหมายเหตุนั่งชาติที่ 3 จ.ศ. 1201 เลขที่ 23

2. เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

ขจร สุขพานิช (ผู้รวบรวม). "เอกสารกลาง." แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสาร
โบราณคดี ปีที่ 2 เล่ม 3 เดือนกันยายน 2511

— "เอกสารกลาง." แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ 3
เล่ม 1 เดือนมกราคม 2512

— "เอกสารกลาง." แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ 3
เล่ม 2 เดือนพฤษภาคม 2512

คุรุสภา, องค์การฯ. กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา,
2505.

จดหมายเหตุนั่งชาติ, กอง. "ประกาศจัดสร้างยุทธิธรรมมณฑลภูเก็ต ร.ศ. 117."
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 14 ร.ศ. 116.

จุดจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาส
แหลมมลายู. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512.

"พระราชบัญญัติทำเหมืองแร่ พ.ศ. 2461." ประชุมกฎหมายประจำศก. 31 (22 กันยายน
2461) : 30 - 54

ราชโลหกิจและภูมิวิทยา, กรม. จดหมายเหตุนั่งชาติว่าด้วยการทำเหมืองแร่ในประเทศไทย.
พระนคร: โรงพิมพ์เคลิเมนต์, 2468.

ข. เอกสารชั้นรองภาษาไทย

1. หนังสือ

- จุดจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาส
ทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู ร.ศ. 109. 2 เล่ม. พระนคร: องค์การค้า
 กุรุสภา, 2506.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. พัฒนาการเศรษฐกิจประเทศไทย. พระนคร: โรงพิมพ์วิทยากร,
 2511.
- _____. ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2519.
- หวัชยากรธรรมณี, กรม. ศึกษา. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2513. (อนุสรณ์งานฉาปนกิจ
 ศพ นายนิบอินทอัย 27 เมษายน 2513)
- นันทก วรเนทวิวงศ์ ผู้แปล. จดหมายเหตุของเจมส์โลว์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
 การศาสนา, 2519.
- นริศรานุกัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา และ ตำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า.
สาส์นสมเด็จพระเจ้า. เล่ม 6 - 7. พระนคร: องค์การค้ากุรุสภา, 2506.
- แบสตัน, จอห์น และ เบเนดิก, แฮร์รี เจ. ประวัติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่.
 แปลโดย ลอณี กาญจนรัชชิตี และ ชื่นจิตต์ อ่ำไพพรรณ. กรุงเทพมหานคร:
 นำอักษรการพิมพ์, 2521.
- ประพันธ์ เสวตนันท์. เศรษฐกิจศาสตร์ภูมิภาค. กรุงเทพมหานคร: กุรุสหายามการพิมพ์,
 2520.
- ป่วย อิงลากรณ์ และ สุภาพ ยศสุนทร. เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3.
 พระนคร: บริษัทประมวลมิตร จำกัด, 2504.
- ไพโรจน์ เกษแมนกิจ. ผู้แปล. เอกสารครอว์ฟอร์ด. พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา,
 2515.

- พลกุล อังกินันท์. บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ 3. คณะนิสิตแผนกวิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร จัดพิมพ์, 2515.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุเสด็จประพาสมณฑลพิษณุโลก. ร.ศ. 128.
- ราชบัณฑิตยสถาน. อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย เล่ม 1. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2506.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5. พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2516.
- วอเทอร์ เอฟ เวลลา. แผ่นดินพระนั่งเกล้า. แปลโดย นิจ ทองโสภิต. พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514.
- โลทิจ, กรม. ประวัติกรมโลหกิจ. พระนคร: โรงพิมพ์บริการทอง จำกัด, 2506.
- ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 18. เรื่องจดหมายเหตุในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 5. พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2509.
- ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 50. เรื่องตำนานเมืองระนอง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 2. พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2509.
- "พระยาอภัยภูธรรักษาขอประมวลภาษีอากร." ในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ พระยามนตรีสุริยวงศ์ (วิเชียร บุนนาค) 24 กุมภาพันธ์ 2483. หน้า 49-60. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2483.
- สวาท เสนานรงค์. ภูมิศาสตร์ประเทศไทย. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2516.
- สมภพ จันทรประภา. ประวัติกรมโลหกิจ. พระนคร: โรงพิมพ์บริการทอง, 2505.
- เสนานูวงศ์ภักดี, ชุน. ประวัติและงานของพระวิษณุวานุประดิษฐ์. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2513.
- สวาทิศี สุวรรณสถิตย์ ผู้แปล. เอกสารของเฮนรีเบอร์นี. 3 เล่ม. พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2514.

สันต์ ท. โกมลบุตร ผู้แปลและเรียบเรียง. เล่าเรื่องเมืองสยามของสังฆราชปาดเลกัวซ์.
 พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2506.
 สุริยานุวัตร, พระยา. ทวีปศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
 ประพันธ์สาส์น,

2. บทความในวารสาร

- เกล็ด ลอเรน. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ของไทย (2310 - 2383). แปลโดย
 ยุกา ชุมจันทร์. วารสารธรรมศาสตร์ 4 (ตุลาคม 2517 - มกราคม 2518):
 18 - 31.
- ณรงค์ พวงพิศ. "บทบาทคนจีนในการประมวลภาษีอากร." วารสารธรรมศาสตร์
 5 (ตุลาคม 2518 - มกราคม 2519) : 95 - 109.
- นิตยา มาพึ่งพงศ์. "การค้าระหว่างประเทศและระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ (2363 -
 2398)." จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2 (เมษายน
 2518) : 60 - 70.
- เบอร์คอฟ ดี เจ. "ที่ดินกับการพัฒนาในภาคใต้." แปลโดย จาริต ติงศภัทย์. จุลสาร
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 3 (กรกฎาคม 2519) : 98 -
 118.
- ไมล์ ที. 10. "เรือซุกดำแรกในประเทศไทย." ข่าวสารโลก 1 (เมษายน 2499):
 14 - 17.
- รอง ศยามานนท์. "พระราชกฤษฎีกา." แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี
 2 (มกราคม 2511) : 70 - 79.
- _____. "พระราชกฤษฎีกา." แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี
 2 (พฤษภาคม 2511) : 35 - 43.

- บางชันกับกรุงเทพฯ : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์ชาติ. กนกศักดิ์ แก้วเทพ
 ผู้แปลจาก "Bang Chan and Bangkok" ของ L.M. Hanks ที่พิมพ์ใน
Journal of Southeast Asia History, Vol.8, No.2 (September, 1967), หน้า 250 - 256 จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
 ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 ตุลาคม - ธันวาคม 2518
- วิชา เศรษฐศาสตร์. "การเมืองแรมในสมัยพระปิยมหาราช." ข่าวสารโลกกิจ
 1 (ตุลาคม 2499) : 1 - 14.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. "กระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ." วารสาร
เศรษฐกิจปริทรรศน์ 2 (เมษายน 2511) : 1 - 12.
- สมภพ จันทระประภา. "หลวงอนุภาณุเกื้อถาวร." ข่าวสารโลกกิจ 4 (กุมภาพันธ์ 2502):
 40 - 51.
- อีเวอริ ฮัม ดิคเกอร์. "การเปลี่ยนแปลงมาสู่ลักษณะเมืองและความขัดแย้งภายในเมือง
 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้." แปลโดย สุเทพ สุนทร เกสัช. จุลสารโครงการ
ตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 3 (มกราคม - มีนาคม 2519) : 69-81.

3. วิทยานิพนธ์และอื่นๆ

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์. ระบบเศรษฐกิจประเทศไทย 1851 -
 1910 กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521
 (พิมพ์ครั้งที่ 2)
- พรณี อวนสกุล. "กิจการเหมืองแร่ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย
 พ.ศ. 2411 - 2474." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกประวัติ-
 ศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- วชิราวรรณ คัตตะหงษ์. "นโยบายเศรษฐกิจที่มีต่อหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตกสมัยรัชกาลที่ 5."
 วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

- วรรณชสิทธิ์ บุญมี. "ความสัมพันธ์กับอังกฤษบางลักษณะ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การป่าไม้และการเหมืองแร่." ปริญญานิพนธ์มหาวิทยาลัยมหิดล แผนกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520.
- ศรีนวล ศรีมิสิณ. "การปรับปรุงเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2411 - 2453." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- สุวิทย์ ไทยวัฒน์. "วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางประเทศไทย ระหว่าง 2394 - 2475" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- สุนทร หิรัญวงษ์. "สภาพการณ์ในช่วงสมัยการปฏิรูปการปกครองมณฑลที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2434 - 2453." ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2518.

เอกสารภาษาอังกฤษ

1. เอกสารชั้นต้น

British Parliamentary Papers 2/2 Commercial Reports 1865

_____. 2/9 Commercial Reports 1875

_____. 2/14 Commercial Reports 1881

_____. 2/15 Commercial Reports 1882

_____. 2/18 Commercial Reports 1885

Department of His Majesty's Customs. Annual Statement and
Navigation 2472.

Foreign Trade and Navigation of Kingdom of Siam Year, 2470, 2472

United Nations. Statistical Yearbook 1974.

2. เอกสารค้นคว้า

- Begbie, P.J. The Malayan Peninsular. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1964.
- Cambill, J.G.D. Siam in the Twentieth Century. London: Edward Arnold Publisher 1902.
- Chong-Yah, Lim. Economic Development of Modern Malaya. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1969.
- Graham, A.W. Siam: A Handbook of Practical Commercial and Political information. London: Alexander Moring, 1912.
- Hon-Chan, Chai. The Development of British Malaya 1896-1909. 2nd ed. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1967.
- Ingram, J.C. Economic Change in Thailand 1850-1970. California: Standford University Press, 1971.
- Silcock, T.H. Thailand: Social and Economic Studies in Development. Canberra: Anstralian National University Press, 1967.
- Skinner, William G. Chinese Society in Thailand: Analytical History. Ithaca: Cornel University Press, 1962.
- _____. Leadership and Power in the Chinese Community of Thailand. Ithaca: Cornel University Press, 1958.
- Smyth H. Warington. Five Years in Siam 1891-1896. London: John Murray, 1898.

3. บทความในหนังสือ

- Ingram, J.C. "Thailand's Rice Trade and the Allocation of Resources" *The Economic Development of Southeast Asia: Studies in Economic History and Political Economy*. Edited by Cowan, C.D. London: Allen and Unwin, 1964.
- Seldon, Arthur. "Economic Policy" *Everyman's Dictionary of Economics*. London: J.M. Dent & Sons, 1965.
- Wong Lin Ken. "Western Enterprise and the Development of the Malayan Tin Industry to 1914." *The Economic Development of Southeast Asia*. London: George Allent Unwin, 1964.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร
 รายงานผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552-2553

วันที่	ชื่อโครงการ	ตำบล	อำเภอ	เงินอุดหนุน			ระยะเวลา
				บาท	บาท	บาท	
20 ม.ค. 2552	กิจกรรมกีฬา	บางทราย	กระทุ่ม	15	3	28	10 ปี
	กีฬาเทควันโด	โพธิ์ทอง	กลาง	49	2	72	10 ปี
	กิจกรรมแม่ดีเด่น	บางหินงามเหนือ	เมือง	14	2	67	10 ปี
	กิจกรรมแม่ดีเด่น	ระยอง	เมือง	13	2	66	20 ปี
30 ม.ค. 2552	กิจกรรมแม่ดีเด่น	สามโก้	เมือง	42	-	62	25 ปี
	กิจกรรมแม่ดีเด่น	บางปะ	กลาง	82	1	68	10 ปี
	กิจกรรมแม่ดีเด่น	นาขจร	กลาง	60	-	43	10 ปี
23 ก.พ. 2552	กิจกรรมแม่ดีเด่น	เขากระเทียม	กลาง	13	-	5	10 ปี
	กิจกรรมแม่ดีเด่น	กระทุ่ม	กลาง	30	-	95	25 ปี
	กีฬาเทควันโด	โพธิ์ทอง	กลาง	19	1	5	10 ปี
	กีฬาเทควันโด	ท่าหลวง	กระทุ่ม	42	2	5	10 ปี
20 ก.ค. 2552	กีฬาเทควันโด	ท่าหลวง	กระทุ่ม	28	-	87	20 ปี
	กีฬาเทควันโด	ท่าหลวง	กระทุ่ม	-	-	71	10 ปี
24 ก.ค. 2552	กีฬาเทควันโด	ท่าหลวง	กระทุ่ม	-	-	10	4 ปี
	กีฬาเทควันโด	ท่าหลวง	เมือง	-	1	32	10 ปี
13 ก.ค. 2552	กีฬาเทควันโด	สามโก้	เมือง	-	2	72	25 ปี
	กีฬาเทควันโด	เขากระเทียม	เมือง	-	1	88	6 ปี
9 ก.พ. 2552	กีฬาเทควันโด	บางบาล	กระทุ่ม	-	3	-	25 ปี
	กีฬาเทควันโด	บางบาล	กระทุ่ม	-	3	84	10 ปี

วันที่	ชื่อผู้ขอ	ตำแหน่ง	อำเภอ	คดีที่		ระยะเวลา	
				ที่	จำนวน		
9 ก.ย. 2452	เจ้าเมืองแก้ว นายคตวง	ลำปาง	เมือง	9	1	98	20 ปี
				21	1	75	25 ปี
7 เม.ย. 2453	จีนตันฮั่นเซ่ง เจ้าเมืองวิเศษ	ลำปาง	เมือง	4	1	68	25 ปี
				27	1	98	20 ปี
19 เม.ย. 2453	จีนตันฮั่นเซ่ง	ลำปาง	เมือง	35	1	93	25 ปี
30 เม.ย. 2453	จีนตันฮั่นเซ่ง	ลำปาง	เมือง	14	1	-	25 ปี
4 พ.ค. 2453	จีนฮวดจ๋อยเคียด	ลำปาง	เมือง	45	2	29	20 ปี
8 มิ.ย. 2453	นายฮวด	เจ้านางพันธุรัตน์	เมือง	32	1	96	10 ปี
	จีนตันฮั่นเซ่ง	ลำปาง	เมือง	24	-	84	15 ปี
	จีนตันฮั่นเซ่ง	ลำปาง	เมือง	87	1	81	25 ปี
4 ส.ค. 2453	จีนฮวดจ๋อยเคียด	ลำปาง	เมือง	17	3	14	25 ปี
29 ส.ค. 2453	นายเกี้ยว	ลำปาง	เมือง	24	3	65	25 ปี
30 ก.ย. 2453	จีนฮวดจ๋อยเคียด	ลำปาง	เมือง	20	2	8	25 ปี
19 ก.ย. 2453	นายฮวด	ลำปาง	เมือง	44	3	88	25 ปี

ที่มา: กจร. ข. กษ. 4 , จดหมายเหตุท่าท่าเมืองท่า

ภาคผนวก ข

หนังสือสัญญา ระหว่างบริษัททุ่งคาธา เบอริคิน เครคยิง ก่าปะนี โนโลอะบิลิตี
บงคัมอังกฤษกับรัฐบาลไทย

หนังสือสัญญา ระหว่างบริษัททุ่งคาธา เบอริคิน เครคยิง ก่าปะนี โนโลอะบิลิตี
บงคัมอังกฤษ สำนักงานในพระราชอาณาจักร ตั้งอยู่ ตำบลบางเหนียว อำเภอทุ่งคา
จังหวัดภูเก็ต ซึ่งต่อไปจะเรียกว่า ผู้ขอสัญญาฝ่ายหนึ่ง กับจางวางโท พระยาสุรินทรราชา
สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต ผู้แทนรัฐบาล ซึ่งต่อไปจะเรียกว่า ผู้ให้สัญญา
ฝ่ายหนึ่ง คู่สัญญาได้ตกลงทำหนังสือสัญญากันดังต่อไปนี้ :-

1) ผู้ขอสัญญาได้ขอประทานบัตรทำเหมืองแร่คัมภีในอ่าวฉลอง ตำบลฉลอง
อำเภอทุ่งคา จังหวัดภูเก็ต 1 แปลง ซึ่งกองราชโลหกิจ มณฑลภูเก็ต รัชชตะเบียนไว้
คือ เรื่องราวหมายเลขที่ 8/2467 ค. ลงวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2467 เมื่อที่ดิน
แลเขตเหมืองแร่แจ้งอยู่ในแผนที่ท้ายหนังสือสัญญานี้ ฝ่ายผู้ให้สัญญารับจะขออนุญาต
ประทานบัตรสำหรับที่ดินขอสัญญาของกร แลให้ผู้ขอสัญญามีอำนาจทำเหมืองแร่ในที่นั้น
มีกำหนด 25 ปี แต่ถารัฐบาลไม่อนุญาต ขอความในสัญญาต่อไปนี้ เป็นอันไม่คงปฏิบัติกัน
แลผู้ขอสัญญาจะไม่เรียกค่าเสียหายอย่างใดจากผู้ให้สัญญา ทั้งยอมเสียค่าธรรมเนียม
ที่เกี่ยวกับการขอประทานบัตรซึ่งค้างอยู่ให้เจ้าพนักงานจนครบ แต่ถาผู้ขอสัญญาได้รับ
ประทานบัตรอนุญาตแล้ว จึงตกลงปฏิบัติดังต่อไปนี้ด้วย.

2) เพราะเหตุว่าอ่าวฉลอง เป็นที่ที่ราษฎรอาศัยใช้ เป็นที่จับสัตว์น้ำแลเก็บเรือ
การทำเหมืองแร่อาจจะทำให้ประโยชน์ในการจับสัตว์น้ำทรามลง ผู้ขอสัญญาจึงยอมตกลง
ให้เงินพิเศษสำหรับการอนุญาตให้ทำเหมืองแร่ในที่นี้เป็นเงิน 40,000 บาท (สี่หมื่นบาท)
เงินพิเศษ 40,000 บาทนี้เป็นสัดส่วนหนึ่งทางหากจากเงินค่าเช่าค่าธรรมเนียม ค่าภาคหลวง
ฯ ล ฯ และผู้ขอสัญญาจะคงปฏิบัติตามพระราชกำหนดกฎหมายแลขอบังคับของ
กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยาควยทุกประการ .

เงิน 40,000 บาทนี้ผู้ขอสัญญาจะนำมาชำระให้เสร็จภายใน 7 วัน นับแต่วันที่
กองราชโลหกิจแจ้งให้ผู้ขอสัญญามารับประทานบัตร.

3) ผู้ขอสัญญาจะวางเงินประกัน 10,000 บาท (หมื่นบาท) เงินรายนี้
ผู้ขอสัญญายอมส่งไว้ที่ธนาคารชาเตอร์จังหวัดภูเก็ตในนามผู้ให้สัญญา ภาสุมุทธศาสตร์
ภายในกำหนด 7 วัน นับแต่วันที่กองราชโลหกิจแจ้งให้ผู้ขอสัญญามารับประทานบัตร ถ้า
ผู้ขอสัญญาประพฤติผิดสัญญาประการใดในข้อใดข้อหนึ่ง ผู้ให้สัญญามีอำนาจริบเงินประกัน
ที่กล่าวนี้ไว้ทั้งหมด ภาสุมุทธศาสตร์ส่วนหนึ่งแล้วแต่จะเห็นสมควร.

4) ถ้าหากเนื้อที่ซึ่งจะอนุญาตในประทานบัตรมีไม่ถึงจำนวนเนื้อที่ซึ่งกำหนดไว้
ในแผนที่ท้ายหนังสือสัญญานี้เพราะเหตุใดก็ดี ผู้ขอสัญญาจะต้องทำตามหนังสือสัญญานี้
ทุกประการ.

5) ผู้ขอสัญญาจะทำเหมืองในที่รายนี้โดยใช่เรื่องชุก และจะไม่กระทำให้เป็น
ที่ขัดขวางแก่การเดินเรือ ภาสุมุทธศาสตร์จับสัตว์น้ำของราษฎร.

6) ผู้ขอสัญญาใดสัญญาว่าจะเปิดการทำเหมืองแรกก็มักภายในกำหนด 2 ปี
นับแต่วันออกประทานบัตรเป็นคนไป ถ้าไม่สามารถเปิดการทำเหมืองแรกได้ภายใน 1 ปี
นับแต่วันรับอนุญาตประทานบัตร และเปิดทำการในปีที่ 2 จะต้องเสียค่าอนุญาตหยุดการ
ตามพระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ พ.ศ. 2461 และระเบียบข้อบังคับของกรมราชโลหกิจ
และภูมิวิทยา.

7) ถ้าผู้ขอสัญญาใดปฏิบัติถูกต้องตามสัญญาโดยบริบูรณ์แล้ว เมื่อเลิกการทำ
เหมืองรายนี้ ผู้ให้สัญญาจะคืนเงินประกัน 10,000 บาท พร้อมทั้งดอกเบี้ยที่ได้จาก
ธนาคารให้แก่ผู้ขอสัญญา แต่ตามมีเหตุจะไม่คืนเงินคืนจากธนาคาร เพราะธนาคารไม่มี
เงินจ่าย ผู้ขอสัญญาจะเรียกเงินรายนี้คืนจากผู้ให้สัญญาไม่ได้ เพราะดอกเบี้ยที่ได้จาก
ธนาคารนั้น ผู้ให้สัญญายกให้แก่ผู้ขอสัญญา จึงเป็นที่เข้าใจกันว่าเงินนั้น แม้แต่ฝากในนาม
ผู้ให้สัญญาก็ยังเป็นเงินของผู้ขอสัญญา เพราะประโยชน์ที่ได้จากเงินนั้นลง เป็นของ
ผู้ขอสัญญาอยู่นั่นเอง.

ภาคผนวกค.

รายงานภาษีร้อยละสามมีอังกฤเกศพ.ศ. 2429

พ.ศ. 2429	ชื่อสิ่งของและจำนวนสิ่ง	จำนวนเงินภาษี		รวมเสีย		
		เงิน	บาท	เงิน	บาท	
	โรงตลาดเมืองภูเก็ต					
	เรือกลไฟเรือเนซ					
	เข้ามา 5 ลำพวนันท์ทุก	ผลิตผ้าต่างๆ ทุกลิ้น 3255	เหนียน ๗๗	๒๓		
		สินค้าต่างๆ ทุกลิ้น 12012	เหนียน 46	๗๗	๓๒	
		น้ำมันต่างๆ ทุกลิ้น 1749	เหนียน 35	๗๗	๙๔	
		เจ้าสำร 425 มินี่ใหญ่คิด 26 มินี่จ้อเกียนหนึ่ง 16	เกียนภาษีเกียน ๑๓	๗๓		
		เจ้าสำร ๑๑๖ มินี่น้อยคิด 27 มินี่จ้อเกียนหนึ่ง 10	เกียนภาษีเกียน ๑๓	๓๐		
		จ้อจ้อ 450 มินี่ จ้อกษิมันหัด: 3	๗๗	๑๐	๗๔	๙๔
	เรือกลไฟเรือกษิมัน					
	เข้ามา ๑๓ เกียนนันท์ทุก	ผลิตผ้าต่างๆ ทุกลิ้น 316	เหนียน ๗	๗๗		
		สินค้าต่างๆ ทุกลิ้น ๑๗35	เหนียน ๑	๗๗	๑๑	
		น้ำมันต่างๆ ทุกลิ้น 618	เหนียน ๑๑	๗๗	๑๑	
		เจ้าสำร 1068 มินี่ใหญ่ คิด 26 มินี่จ้อเกียนหนึ่ง 41	เกียน ภาษีเกียน ๑๓	๑๑	๑๑	
		เจ้าสำร 2254 มินี่น้อยคิด 27 มินี่จ้อเกียนหนึ่ง 105	เกียน ภาษีเกียน ๑๓	๑๑	๑๑	
		ปลาจ้อ 100 มินี่คิด ๑๑ มินี่จ้อเกียนหนึ่ง ๑๓	เกียน ภาษีเกียน ๑๓	๑๑	๑๑	
		จ้อจ้อ ๑๑๑ มินี่ จ้อกษิมันหัด: ๑	๗๗	๑๑	๑๑	๑๑
	โรงदानปากน้ำ					
	เรือใบจีนฮางซ่ง มินี่ทุก	สินค้าต่างๆ ทุกลิ้น 301	เหนียน 13	๗๗	๑	๑
	เรือใบจีนหรือจีน มินี่ทุก	สินค้าต่างๆ ทุกลิ้น 101	เหนียน ๗	๗๗	๑	๑
	เรือใบจีนกัทนทง มินี่ทุก	สินค้าต่างๆ ทุกลิ้น 359	เหนียน ๑๑	๗๗		
		เจ้าก้อ ๑ คัง จ้อกษิมันหัด: 5	๗๗	10		
		เจ้าปัดลอก ๑๑ คัง จ้อกษิมันหัด: ๑	๗๗	45		
		เก็บภาษีสินค้าปากเรือใหญ่ ไม่มีผล	๗๗	49	11	๑๑
	เรือใบจีนอันล้อต มินี่ทุก	สินค้าต่างๆ ทุกลิ้น 1492	เหนียน ๑๑	๗๗		
		จ้อจ้อ ทุกลิ้น ๑ เกียน ภาษีร้อยละสาม	๗๗	๑๐		
		เจ้าก้อ ๑ คัง จ้อกษิมันหัด: 4	๗๗	๑๐	45	๑๑

พ.ศ. 2429	ชื่อของเครื่องพิมพ์	จำนวนเงินที่		รวมทั้งหมด	
		เงิน	บาท	เงิน	บาท
คณาทนินโทนิทนต์นทกัท					
	หมวกพิมพ์พิมพ์ไทยพิมพ์	เงิน	12	40	
	เงินที่พิมพ์พิมพ์	เงิน	10	40	
	เงินที่พิมพ์พิมพ์	เงิน	7	40	
	บ้านที่พิมพ์พิมพ์	เงิน	7	40	
	หมวกที่พิมพ์พิมพ์	เงิน	7	40	
	เงินที่พิมพ์พิมพ์	เงิน	7	40	
	เงินที่พิมพ์พิมพ์	เงิน	5	40	57 80
คณาทนินโทนิทนต์นทลลลลลล					
	หมวกพิมพ์พิมพ์	เงิน	20	40	
	หมวกพิมพ์พิมพ์	เงิน	15	40	
	หมวกพิมพ์พิมพ์	เงิน	9	40	
	หมวกพิมพ์พิมพ์	เงิน	7	40	
	เงินที่พิมพ์พิมพ์	เงิน	15	40	
	บ้านที่พิมพ์พิมพ์	เงิน	12	40	
	เงินที่พิมพ์พิมพ์	เงิน	7	40	
	บ้านที่พิมพ์พิมพ์	เงิน	7	40	
	หมวกพิมพ์พิมพ์	เงิน	5	40	
	เงินที่พิมพ์พิมพ์	เงิน	5	40	106

ที่มา: กจร. 75 14.17/1, รายงานคณาทนินโทนิทนต์นทลลลลลล

ตารางการเปลี่ยนแปลงค่าเช่า - ๒๒๖ เมื่อถึงเกณฑ์ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๕๗

พ.ศ.	จำนวนเงินภาษีเช่า/บาท	จำนวนเงินภาษีราคาเช่า/บาท
๒๕๕๕	๑๐๔,๙๘๓	๑๑๗,๘๓๔
๒๕๕๖	๑๑๘,๖๒๙	๑๒๘,๙๑๒
๒๕๕๗	๑๒,๕๕๔	๑๒๕,๒๕๕
๒๕๕๘	๑๖,๖๘๐	๑๓๙,๐๑๒
๒๕๕๙	๑๗,๔๖๗	๑๕๖,๐๗๒
๒๕๖๐	๒๐,๕๐๒	๑๕๐,๘๐๕
๒๕๖๑	๒๐,๐๙๖	๑๔๕,๘๓๓
๒๕๖๒	๒๔,๕๖๕	๑๕๙,๕๘๑
๒๕๖๓	๓๑,๖๒๙	๒๐๐,๙๒๙
๒๕๖๔	๓๒,๕๗๒	๒๑๗,๐๗๒
๒๕๖๕	๓๕,๑๐๐	๒๘๓,๕๘๑
๒๕๖๖	๓๖,๒๐๐	๓๑๒,๕๘๔
๒๕๖๗	๒๗,๐๔๘	๒๘๗,๖๒๘

ที่มา: กจร. ๖.๕ ๑๔.๔ ก/๕-๘, ภาษีอากรมณฑลภูเก็ต

ภาคผนวกจ.

ฐานะความสำคัญของเมืองตอง : รัชกาลที่ ๑-5

เมืองตองซึ่งเป็นเมืองเล็ก เมืองที่มีทนายเมืองระเทศะวันตอก ในสมัยโบราณ มีทนายสำคัญหนึ่งเมือง เห็นทางผ่านของพ่อค้าที่เข้าไปเมืองท่าฝั่งตะวันออก ได้ตั้งปากกุกตามสำคัญอย่างอื่นไว้ให้พ่อค้าพาบรรทุกสินค้ามาขายและค้าขายกับเมืองท่าด้านใน

๑. ปัจจัยทนายเมืองตองเมืองตอง สังกัณห์เป็นที่ทนายและ ทนายระเทศะวันตอกมีแนวสูง แต่เมืองตองที่จัดตั้งกับเมืองอื่นมีอยู่ คือนครเสีจรามภร์ นัทลุง ทำให้การคมนาคมสะดวกกว่าเมืองอื่นและยังมี สังกัณห์เป็นต้นทรงคนพยอม และการค้าขายได้ดี

๒. ปัจจัยทนายปากกุกภายในประเทศ อันนี้เนื่องมาจากการปกครองรัฐไทพวนี และ ท้าวเมืองมลายู ซึ่งเป็นประเทศที่ ใกล้เคียง ได้ก่อการกบฏขึ้นในรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๓ ทำให้ทางนี้ได้สนใจที่จะขาย ท้าวเมืองฝ่ายใต้ให้ตั้งเมือง เป็นเมืองหน้าด่านป้องกันกาโจมตีของกบฏ โดยขอพระเมืองตองซึ่งเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ปากกุกให้ทำนุ

๓. ปัจจัยทนายปากกุกนอกประเทศ อันนี้เนื่องมาจากกบฏกบฏของพม่าทางหัวเมืองกาลีได้ ได้เสียม ให้ท้าวเมืองเห็นความสำคัญเมืองตอง ซึ่งเป็นเมืองเล็กมากกั้น เพราะอยู่ใกล้ชายทะเลด้านตะวันออก ทั้ง ยังมีเส้นทางที่จัดตั้งกับหัวเมืองอื่นๆได้สะดวก ให้เป็นเมืองหน้าด่านเพื่อป้องกันกองทัพพม่าที่จะโจมตีเมือง กบฏ หรือเมืองบนฝั่งทะเลด้านตะวันออก

ปัจจัยดังกล่าวได้สนับสนุนให้เมืองตอง เป็นเมืองหน้าด่าน จากหัวเมือง ของกาลีได้อย่างรวดเร็ว สยามกษัตริย์สยามมั่นคงปลอดภัยให้กับประเทศไทยในรัชกาลที่ ๑ อย่างยิ่ง เพราะปากกุกท่าพม่าเราแล้วต่อ การ เติบโตของเมืองตองที่เมืองตอง ไม่กล้าที่จะยกกองทัพมาทลายหัวเมืองกาลีได้อีก และผลจากการตั้งเมือง พม่าเป็นฐานทัพเรือ ได้ตั้งพลตอเหนือหัวเมืองตองไว้รับการรุกรานเป็นเมืองท่าค้าขายติดต่อกับต่างประเทศ แทนเมืองกบฏ จึงพม่าโจมตีในปีพ.ศ. ๑๓๕๒ ก่อนจะสร้างเมืองตอง ให้เป็นฐานทัพเรือขึ้นมา ตามสมัยของ เมืองกบฏครั้งนั้น ไม่สามารถจะรุกรานหัวเมืองตองได้ เมืองตองจึงมีทำเลที่เหมาะในการค้าขายอยู่แล้วจึงได้ รับ การส่งเสริมเป็นเมืองหน้าด่านขึ้น

ในรัชกาลที่ ๑ ความสำคัญเมืองตอง ในฐานะเมืองหน้าด่านทะเลทางด้านทิศตะวันตก เพราะเหตุนี้ จากกรมปลัดต้นทนายปากกุกที่พม่าจะยกทัพมาทลายกาลีได้อีก เนื่องจากพม่าตองเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ และ เป็นเหตุจนลพบุรีในรัชกาลที่ ๑ ย้ายมาจตุรทิศตามคำขอร้องเจ้าพระยา นครเสีจรามภร์ (น้อย) ที่เป็นกรมปลัดต้นสำคัญ ในการปราบเมืองตองให้หัวเมือง แม่น้ำตองพม่าและอังกฤษซึ่งกั้นตามมีอิทธิพลที่ปะปนกันอยู่กันมา ท้าวตองเองได้ เปลี่ยนแปลงหน้าที่ให้ตามสำคัญที่เมืองตองเมืองตองในทางป้องกันกบฏจากเจ้าไทพวนี ซึ่งยังมีอยู่มากในรัชกาลที่ ๑ นี้ เป็นการรวมหัวเมืองตองฝั่งทะเลตะวันออกอื่นๆ ให้เข้ามาซึ่งสามารถป้องกันกาโจมตีของกบฏได้ทุกเมืองตามที่ทางตองนี้ มีนโยบายฟื้นฟูเมืองตองให้เป็นเมืองต้นกบฏกบฏกาลีอันนี้คือครั้งหนึ่ง ความสำคัญบทบาทการค้าขายที่เมืองตองจึงได้ รับ ความสนใจน้อยลง ซึ่งเจ้าพระยาตราเสีจรามภร์ (น้อย) ได้ส่งสัญญาแล้ว บทบาทเมืองตองได้เปลี่ยนหายไป

จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ความสำคัญเมืองตองได้ปรากฏอีกครั้งหนึ่ง ในระยะหัวเมืองหัวตองของประเทศที่พัฒนามาสมัยใหม่ นั้น มีปัจจัยซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญในการที่จะทำให้ เมืองตองปรากฏความสำคัญอย่างเด่นชัดอีกครั้งคือ

- ๑. เป็นส่วนหนึ่งของบทที่ ๑ ในทนายหน้า Seminar Thai History I

ซึ่งยกย่องในประเทศอันเป็นป็นบทกวีอันยิ่งใหญ่ ที่จะต้องจดจำให้หมดไป เพราะสิ่งเหล่านี้ เป็นผล
 สืบเนื่องถึงความหยาบคายในบทแปลที่มิได้สอดคล้องกับบทประพันธ์ ทั้งที่เขียนแปลไป ป็นบทกวีสำคัญคืออาการที่อันจะ
 ได้ก่อความพาล เนื่องจาก ประพันธ์โดยชก โดยเจตนาในเมื่อชกได้ ทบทวนได้ เห็นถึงผลร้ายจากบทกวีที่แปลนี้ ได้ส
 ักขัตติย์ใหญ่ออกไป เพื่อรักษาความสงบ บริเวณทั่วเมืองทศโลได้ โดยประจักษ์อยู่ที่เกิด แต่ไม่สมควรที่จะรักษาความ
 สงบทำให้หาชนที่มิชอบใจเมืองอื่น ๆ ทั้งเป็นส่วนอันสำคัญในการรักษาความสงบนี้ ได้เห็นว่ามีอันตราย เหนียว สมที่จะเป็น
 ส่วนอันสำคัญในบทแปลของอริย ปะระกอบกันด้วยอาการที่ผิดเพี้ยนการประพันธ์ในเมื่อเมืองที่มิได้เจริญรุ่งเรืองหัดเทียมท่าเมือง
 อื่นๆ ในขณะนั้นทั้งที่ส่วนการที่เห็นได้ แต่เนื่องจากลักษณะบทแปลที่ได้นำคำเมืองนครศรีธรรมราชมาใส่ในคำเมืองอื่น
 ในที่นั้นเมืองนั้นขาดไม่ได้ไปรับไปรับเมืองต่างๆ เลยทอนหลังจากเจ้าพระยามหา (น้อย) อธิบดีการแก้ว ในทางตบกัน
 ทัพ อันหาหรือส่งของเมืองนครศรีธรรมราช ในขณะ บทแปลของแบบตา:ทุก ที่เคยเข้าไปยังเมืองตามที่ตั้งแต่ครั้งใดก็ตามที่, และ
 สักขัตติย์ ซึ่งเป็นความพยายามแปล: บทกวีนี้ที่กล่าวถึงระบอบการเจ้าเมืองนคร โดยยกเมืองตามเป็นศูนย์กลางในการ
 ปกครองรักษาความสงบทางทศโลได้ แต่ในทางอำนาจที่โดยตรง แต่เหตุผลสำคัญที่นำให้เมืองต่างแดนก็คือ
 ความหมาย: สมที่จะเป็นส่วนอันสำคัญในการแปลของ

สภพป็นบทกวีในประเทศทศโลได้ที่มีอยู่แล้วอันมีป็นบทกวีจากบทแปล: ประเทศ จากกรรณ
 อธิสันตของสภพจักรวรรดินิยม ได้แพร่ขยายเข้ามาใน: ประเทศไทยซึ่งมิได้ปลดปล่อยอันหนึ่ง ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ส่งผล
 ใ้ให้โดยทันทีจนก่ ป็นบทกวีในประเทศที่มีอยู่ทศโลได้ จึงเป็นเหตุที่ สภพจักรวรรดินิยม โดยเฉพา: อังกฤณจักร
 อธิสันตอยู่ตามหัวเมืองมลายู: เจ้าแก้วแก้ว

ผลจากบทแปลกันทั้งกวีใน ทบมออกประเทศ และบทกวีของเจ้าพระยามหาเมศที่ศรีอยุธยา (ซึ่ง
 มุนนาค) งามรุ่งโรจน์หัวเมืองต่างๆ ที่มีบทกวีที่เมืองเสนาธิราช เพื่อเป็นเกียรติ: ประวัติแกชีวิต และวงศ์ตระกูล โดย
 ความหวังที่จะไปรับไปรับเมืองต่างๆ ให้เป็นเมืองที่สมควรทำการศึกษาได้ดี และเป็นเมืองที่จ่ายกันตามประเทศ
 หนึ่งโดยอันเป็นเมืองส่วนอันสำคัญบทแปลของระบอบอันใหญ่ด้วย แต่ความทั้งหมดนี้ ปะระกอบกันด้วย เพราะการที่
 เมืองตาม เป็นส่วนอันสำคัญบทแปลของระบอบอันใหญ่แล้ว ไม่สมควรที่จะเก็บบทกวีนี้ได้ ทั้งสมมติอันต่อมา
 หลังจากเจ้าพระยามหาเมศที่ศรีอยุธยา (ซึ่ง มุนนาค) ไม่ชอบที่จะอยู่เมืองตาม มีกิจไปไปกันอันที่ทุกเกิด ณะ: เดียวกัน
 การไปรับไปรับเมืองตามให้เจริญรุ่งเรืองในอันศึกษา และ: เป็นเมืองที่จ่าย ณะ: สมได้เจ้าพระยา: ซึ่งท่านมีอิทธิ
 ในการไปรับไปรับเมืองตามเพิ่มเติมนี้ ไม่ปะระกอบความสำคัญ เพราะการนำเอาเมืองตาม: ธานีตั้งสถาน และจำนวนเงิน
 มาก ซึ่งเป็นความสำคัญในการที่: ฟื้นฟูบูรณะ และ: ทบหลังอธิสันตการของ สมเด็จพระเจ้า: พระราชแล้ว ก็ไม่มีผู้ใด
 สนใจที่จะบูรณะเมืองตามสืบต่อมาด้วย

ภาคผนวก จ.

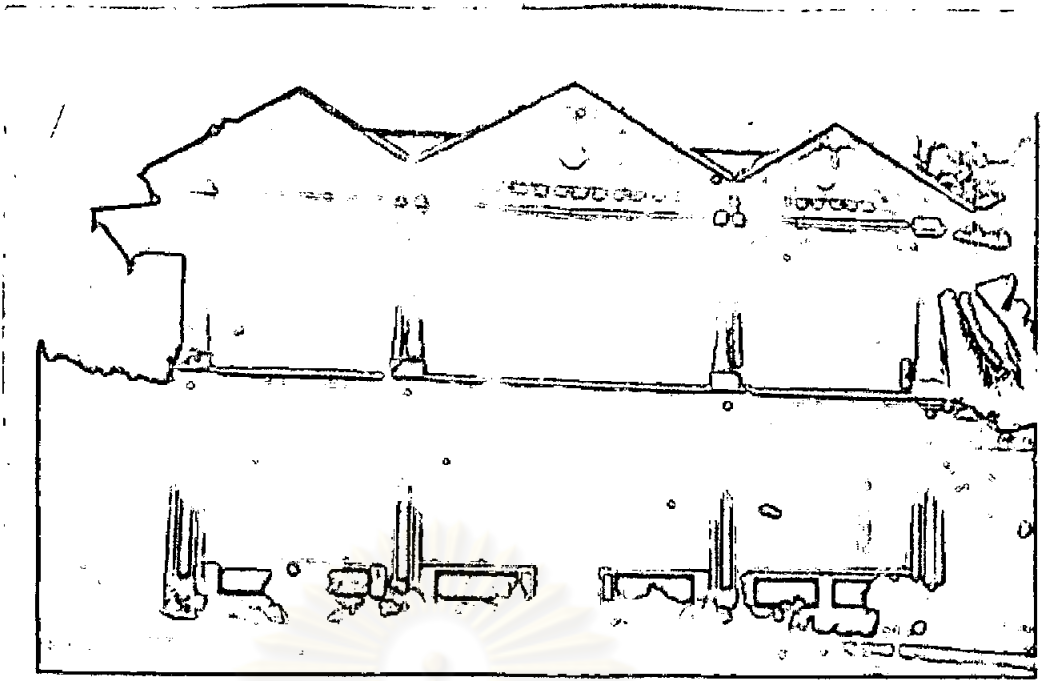
รายงานค่าภาคหลวงแร่ดิบยกให้แก่ส่วนท้องถิ่น ประจำปี ๒๕๖๒ (พ.ศ. ๒๕๖๓)

เดือน	เก็บได้ยก/ปี	น้ำหนัก		จำหน่ายได้เงิน	
		รวม	ชิ้น	เหรียญ	เงินบาท
พ.ย.	๗๒๕	๔๙๕	๐๒	๑๘,๙๘๖	๒๕
พ.ค.	๗๕๐	๕๐๕	๔๖	๑๙,๑๖๖	๕๔
มิ.ย.	๗๖๘	๕๒๖	๒๖	๑๘,๗๔๔	๙๑
ก.ค.	๘๗๕	๕๗๙	๗๘	๒๐,๙๙๙	๖๔
ส.ค.	๑,๐๐๖	๖๖๑	๙๖	๒๔,๕๒๘	๗๖
ก.พ.	๑,๐๐๙	๖๗๖	๑๖	๒๔,๔๒๖	๙๖
ก.ค.	๘๒๙	๕๖๗	๑๐	๑๙,๖๐๖	๕๙
พ.ย.	๙๖๖	๖๔๒	๙๙	๒๑,๕๖๑	๖๙
ธ.ค.	๑,๒๔๙	๗๗๑	๑๖	๒๖,๑๗๖	๘๖
ม.ค.	๑,๒๗๙	๘๖๖	๑๙	๒๙,๐๒๖	๐๖
ก.พ.	๖๖๖	๔๔๑	๘๖	๑๕,๑๙๔	๘๘
มิ.ค.	๖๗๔	๔๕๒	๐๖	๑๕,๘๖๖	๖๘
รวมทั้งหมด	๑๐,๗๐๒	๗,๑๖๙	๐๔	๒๕๖,๘๖๖	๘๖

ที่มา: กส. ๖๕. ค.๑๔.๔๗/๖๒ , พิมพ์พิมพ์จากวารสาร ค.๑๑๖

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ๕

สีโพลีโธม

สีโพลีโธมอยู่หน้าวัดดงลิ้น

ตึกแถวหน้ากุ๊กก๊ก

ถนนสายหลังหน้ากุ๊กก๊ก

ประวัติการศึกษา

นางสาวสุรีย์ เลียงแสงทอง สำเร็จปริญญาการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน เมื่อปีการศึกษา 2517 และเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2519 ปัจจุบันเป็นอาจารย์โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ สีลม.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย